

NEYTENDA SAMTÖKIN

Í TÍMANS RÁS

Merkileg saga Neytendasamtakanna verður rifjuð upp í næstu tölublöðum. Starfsemi samtakanna spannar 66 ár og á ýmsu hefur gengið í gegnum tíðina. Ragnhildur Björg Guðjónsdóttir sagnfræðingur skráði sögu Neytendasamtakanna en hún var varaformaður samtakanna um árabíl.

BRAUTRYÐJANDINN

Ekki verður svo vikið að stofnun Neytendasamtakanna að þar komi ekki mest við sögu óumdeildur brautryðjandi neytendaverndar hér á landi, Sveinn Ásgeirsson hagfræðingur. Hann hafði frumkvæði að stofnun Neytendasamtakanna og bar hitann og þungann af starfsemi þeirra fyrstu fimmtán árin.

Sveinn var fjölmenntaður og fjölhæfur maður. Hann hóf að sinna blaðamennsku á námsárunum, varð landsþekktur sem stjórnandi einhverra vinsælustu skemmtipáttanna í sögu Ríkisútvarpsins á árunum 1952–1960, var vel ritfær, afkastamikill rithöfundur um margvísleg efni, þýddi ýmis erlend rit og sinni útgáfumálum. Hann var hægur maður og ljúfur í viðkynningu, vel að sér um margvísleg málefni og eldhugi þegar því var að skipta, einkum hvað varðaði neytendamál og málefni blindra. Hann var sæmdur Gulllampanum, æðsta heiðursmerki Blindrafélagsins 1985, og er fyrst heiðursfélagi Neytendasamtakanna, frá 1986. Sveinn lést eftir langvarandi og erfið veikindi 7. júní 2002.

Sveinn Gunnar Ásgeirsson fæddist í Reykjavík 17. júlí 1925. Hann lauk stúdentsprófi frá MR 1944, fyrrihluta prófi í lögfræði við HÍ 1945–1950, stundaði nám við Stokkhólmsháskóla frá 1945 og lauk þaðan fil.kand. prófi í þjóðhagfræði, bókmenntasögu, heimspeki og listasögu 1950. Sveinn var fulltrúi borgarstjórans í Reykjavík 1950–1963 og formaður og framkvæmdastjóri Neytendasamtakanna 1953–1968. Auk þess var hann ritstjóri Neytendablaðsins á þessu tímabili. Eftir það starfaði hann sjálfstætt, einkum að ritstörfum.

STOFNUN NEYTENDA-SAMTAKANNA

Stofnun Neytendasamtakanna á Íslandi ber að rekja til tveggja útvarperinda sem Sveinn Ásgeirsson flutti í Ríkisútvarpinu fyrrihluta vetrar 1952–1953. Þar ræddi hann almennt um bága stöðu íslenskra neytenda og tók fjölda dæma af ýmsu sem betur mætti fara í þeim efnum. Hugmyndin um hinn almenna neytenda sem tiltekinn hagsmunahóp var þá óþekkt hér á landi en dæmin sem Sveinn tók úr íslenskum hversdagsleika könnuðust flestir við og vöktu erindin verðskuldaða athygli. Góðkunningi Sveins, Jóhann Sæmundsson, tryggingayfirlæknir og fyrrverandi félagsmálaráðherra, hvatti hann eindregið til að stofna neytendasamtök sem fyrst. Þeir fengu til liðs við sig Jónínu Guðmundsdóttur, þá formann Húsmæðrafélags Reykjavíkur, og boðuðu þau þrjú til stofnfundar í Sjálfstæðishúsinu við Austurvöll þann 26. janúar 1953. Fundurinn var vel sóttur, tóku margir til máls og var samþykkt að lýsa yfir stofnun samtakanna og kjósa bráðabirgðastjórn sem skyldi undirbúa framhaldsstofnfund. Á framhaldsstofnfundinum sem haldinn var 23. mars voru samþykkt lög Neytendasamtakanna og kosin tuttugu og fimm manna stjórn.

STARFSEMIN FYRSTU ÁRIN

Hugmyndin með svo fjölmennari stjórn var að fá sem flesta valinkunna einstaklinga til að ljá málefnum lið strax frá upphafi. En fjölmenn stjórn var þung í vöfum og var því kjörin þriggja manna framkvæmdanefnd á fyrsta stjórnarfundinum. Sveinn Ásgeirsson var kjörinn formaður samtakanna og gegndi hann formennsku í fimmtán ár eins og áður sagði. Auk þess var hann lengst af framkvæmdastjóri þeirra á tímabilinu. Á fyrsta stjórnarfundinum samtakanna var ákveðið að ráðast sem fyrst í útgáfu málgagns fyrir samtökin en fyrsta málið sem samtökin beittu sér fyrir var endurskoðun á reglum um afgreiðslutíma sölubúða. Loks var ákveðið eftir nokkrar umræður að árgjald félagsmanna yrði fimmtán krónur, þó einnig hefði komið fram tillaga um hærra árgjald. Fljótlega gáfu samtökin út Neytendablaðið, prentað í dagblaðsbroti og komu út þrjú tölublöð á því formi. Þessi frumraun í útgáfumálum varð engin gróðaleið fyrir samtökin enda fyrst og fremst hugsuð sem almenn kynningarstarfsemi. Þá hófu samtökin fljótlega útgáfu á ýmiss konar leiðbeiningarbæklingum sem áttu eftir að verða veigamikill þáttur í starfsemi þeirra á næstu árum.

mynd: Ari Káráson

Á myndinni sést Sveinn Ásgeirsson afhenda Jónasi Guðmundssyni eiganda fiskbúðarinnar að Tunguvegi 19 viðurkenningarskjal Neytendasamtakanna. Var viðurkenningin veitt fyrir „aðbúnað allan, umgengni og hreinlæti“. Sagði Sveinn af þessu tilefni að matvöruverslanir hefðu tekið miklum framförum hvað varðar hreinlæti en því miður stæðu fiskbúðir langt að baki öðrum matvöruverslunum. Fiskbúðin að Tunguvegi 19 var talin eiga mesta viðurkenningu skilið. Að sögn Sveins var haft samráð við heilbrigðiseftirlitið um veitingu viðurkenningarinnar.

Allt frá upphafi lýstu samtökin því yfir að það væri m.a. hlutverk þeirra að upplýsa og aðstoða almenna neytendur sem teldu sig órétti beitta í viðskiptum. Fljótlega tók fólk því að hringja heim til formanns samtakanna með margvíslegar umkvartanir. Þegar hringingum fjölgaði dag frá degi varð sýnt að samtökin yrðu að opna skrifstofu. Einhverjar vomur voru á sumum stjórnarmönnum um fjárhagslegt bolmagn til slíkrar ráðstöfunar en það varð þó úr að samtökin opnuðu skrifstofu að Bankastræti 7 í nóvember á stofnárinu.

Fljótlega eftir að skrifstofan var opnuð kom þangað lögfræðingur sem var til viðtals á virkum dögum, tvo til þrjá tíma á dag. Sá var Birgir Ásgeirsson, þá lögmaður hjá Reykjavíkurborg og bróðir formannsins. Sýndi hann mikinn dugnað og samviskusemi í starfi alla tíð. Strax á stofnárinu höfðu verkin verið látin tala. Í byrjun vetrar 1953, ári eftir að Sveinn hélt útvarpserindin, fór því ekkert á milli mála að Neytendasamtökin voru mætt til leiks í íslensku samfélagi.

ALPJÓÐLEGT SAMSTARF

Sveinn var heimsborgari. Þess nutu Neytendasamtökin í alþjóðlegum samskiptum. Hann hafði kynnt sér starfsemi Rannsóknarstofnunar heimilanna í Stokkhólmi og sumarið 1952 hitti hann að máli Lis Groes, formann Neytendaráðs danskra húsmæðra. Sveinn sat fund í París sem Efnahagssamvinnustofnunin hélt fulltrúum neytendaráða aðildarríkjanna. Sá fundur samþykkti ályktun um stofnun alþjóðlegra samtaka neytenda. Stofnfundur Alþjóðasamtakanna var síðan haldinn í Haag 1960.

Á þeim fundi kom fram að Neytendasamtökin á Íslandi eru þau þriðju elstu í heimi sem eiginleg neytendasamtök. Elstu samtökin eru þau bandarísku, stofnuð 1936 en næst elstu samtökin eru frönsk. Var fulltrúa Íslands sýndur sérstakur sómi á stofnfundinum enda gat Sveinn miðlað dýrmætri reynslu. Þá þótti einstakt að íslensku Neytendasamtökin skyldu veita félögum sínum lögfræðiaðstoð þeim að kostnaðarlausu.

„Þá þótti einstakt að íslensku Neytendasamtökin skyldu veita félögum sínum lögfræðiaðstoð þeim að kostnaðarlausu.“

Skömmu eftir stofnfund Alþjóðasamtakanna tók fulltrúi Íslands þátt í OECD-ráðstefnu í París sem fjallaði einkum um vörumerkingar. Hann kynntist auk þess Colston W. Warne, forseta bandarísku neytendasamtakanna, sem sendi íslensku samtökunum árbók sína í 3000 eintökum, þrjú ár í röð. Framkvæmdastjórn Alþjóðasamtakanna hélt fund hér á landi til undirbúnings alþjóðaþingi neytenda í Ísrael sama ár. Var formaður íslensku samtakanna einn forseta þingsins. Loks má svo geta um fund Norrænu neytendanevndarinnar í Alþingishúsinu 1967.

Framkvæmdastjórn IOCU (International organization of Consumer's Union) fundaði í Reykjavík 6 maí 1966. Samtökin voru stofnuð 1960 í Haag en á þeim fundi kom í hlut Sveins að halda fram sjónarmiðum smáríkja innan samtakanna.

Framkvæðull að stofnun Neytendasamtakanna í Bandaríkjunum fyrir 30 árum og formaður þeirra síðan, Colston E. Warne, ásamt konu sinni við komuna til Reykjavíkur 5. maí s.l. Karólína Sveinsdóttir afhenti frú Warne blómvönd frá Neytendasamtökunum. Lengst t.v. Sveinn Ásgeirsson.

Alþjóðleg samskipti af þessum toga virðast sjálfsögð á okkar tímum en voru mun meira fyrirtæki fyrir fjórum áratugum, löngu fyrir daga faxtækja og tölvupósts. Utanlandsferðir voru þá mun fátíðari en síðar varð. Það er því eftirtektarvert

hvernig íslensku Neytendasamtökin urðu virkir þátttakendur strax í upphafi og voru viðurkennd sem þau þriðju elstu í veröldinni.

GÖMUL BARÁTTUMÁL

Dagstimpils krafist

Í grein í Neytendablaðinu árið 1969 var fjallað um skort á merkingum matvöru en það heyrði til undantekninga að upplýst væri um síðasta sölundag. Skipti þá engu máli hvort varan væri innlend eða innflutt. Víða erlendis var skylt að merkja framleiðsludag matvöru og því eðlilegt að spurt væri hvort hér væri vísitandi verið að blekkja neytendur.

Erlendis er víðast hvar lagaleg skylda að dagstimpla umbúðir og segja þannig hver síðasti leyfilegi sölundagur, — á Íslandi er það nær óþekkt fyrirbæri. *Aðeins mjólkursamsölur dagstimpla vörur sínar á Íslandi þannig að neytendur geti séð það.*

Forstöðumaður stórs verzlunarfyrtækis hefur skýrt svo frá, að einstaka framleiðandi kjötvöru setji dagstimpil á vöru sína á Íslandi, en slíkur dagstimpill sé aðeins fyrir forstöðumenn verzlana þar sem almennir neytendur geti engan veginn skilið merkingu þeirra. Jafnvel dagstimplun af þessari tegund heyrir til undantekninga.

Tregða íslenskra framleiðenda við að setja dagstimpil á umbúðir utan um vöru sína er þeim mun furðulegri, þegar haft er í huga að slík merking verndar framleiðandann ekki síður en neytandann.

Íslensk framleiðsla seld sem ítölsk

Ítalska peysuskyrtan Keston, sem svo var auglýs, var hvorki framleidd á Ítalíu né úr ítölsku garni. Hér var í raun um alíslenska framleiðslu að ræða. Neytendasamtökin gátu ekki setið þegjandi undir þessari mjög svo villandi markaðssetningu. Seljandi hélt ótrauður áfram að auglýsa íslensku vöruna sem ítalska og fór svo að Neytendasamtökin sáu sig knúin til að leggja fram kæru fyrir sjó- og verslunardómi. Þetta var árið 1959.

YFIRLÝSING

frá Neytendasamtökunum varðandi „ítalska peysuskyrtu“

Stjórn Neytendasamtakanna þykir ástæða til að birta eftirfarandi kaupendum og seljendum til athugunar:

Undanfarið hefur mjög verið auglýst „Ítalska peysuskyrtan Smart Keston“. En hún er ekki ítölsk, heldur prjónuð í Reykjavík úr ullargarni, sem er ekki ítalskt heldur. Auglýsingarnar hafa verið þannig orðaðar, að gefið er í skyn, að um innflutta vöru sé að ræða. Peysurnar eru þannig merktar, að menn skyldu ætla, að þær séu erlendar. Tvö vöruauðkenni eru fest á peysurnar. Annað er ljósgrár borði, og er á hann prentað hérlendis: Pure Lambswool (sem er enska og merkir: hrein ull), en aftan við þau orð er stærðarmerki að enskum hætti, t. d. M, sem stendur fyrir Medium size, er þýðir meðalstærð. Fyrir neðan þetta vöruauðkenni er annað, lillablár borði, og er þar letrað:

X Italian X
Smart Keston

Framleiðanda er ekki getið, en í auglýsingum umboðs- og heildverzlunar.

Hér er á engan hátt verið að leggja dóm á vöruna sjálfa, en stjórn Neytendasamtakanna vill með þessu gagnrýna slíka verzlunarhætti. Hér er aðeins um að ræða eitt dæmi af fjölmörgum, sem sýna það, að brýna nauðsyn ber til að endurskoða reglur og lög um merkingu vara, eins og Neytendasamtökin hafa gert tillögu um.